

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Омельчук О.М.,

*старший викладач кафедри кримінального
права та процесу ХІУП*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ

Процес вчинення контрабанди до свого повного завершення, як і в більшості умисних злочинів, проходить усі три **стадії злочинної діяльності**: *готування, замах і закінчений злочин*. Характерною особливістю перших двох стадій контрабанди є та обставина, що в результаті дій винних конкретний злочинний результат – незаконне переміщення предметів контрабанди через митний кордон, не настає в силу того, що винні не зі своєї волі зуміли виконати тільки ті умисні дії, котрі створили умови для вчинення цього злочину (готування), або зробили все, що вважали за необхідне для досягнення злочинного результату, але він не настав з причин, незалежних від їх волі (замах).

Готування до контрабанди, виходячи зі змісту ст. 14 Кримінального кодексу (далі – КК) України, може полягати у підшукуванні або пристосуванні засобів чи знарядь злочину, підшукуванні співучасників або змові на вчинення злочину, усуненні перешкод, а також іншому умисному створенні умов для вчинення злочину (наприклад: придбання товарів для незаконного переміщення через кордон, обладнання з цією метою схованок, тайників на транспортних засобах, у багажі, одязі та приховування у них предметів контрабанди; у виготовленні підроблених митних та інших документів; підмовлювання іншої особи на участь у контрабанді; розроблення плану незаконного переміщення товарів або інших предметів через кордон; розподіл ролей між учасниками злочинного угруповання у вчиненні контрабанди; підбір джерел придбання та місць збуту контрабандних товарів і под.).

Замахом на контрабанду, як випливає зі змісту ст. 15 КК України, повинно визнаватися вчинення з прямим умислом дій, направлених на незаконне переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, коли створюється безпосередня загроза порушення встановленого порядку переміщення предметів через кордон, але цей порядок не було порушено, оскільки незаконного переміщення не відбулося через причини, що не залежали від волі винного.¹ Так, замахом на контрабанду є пред'явлення ручної поклажі та багажу з прихованими у тайниках товарами і цінностями митному контролю перед безпосереднім виїздом (вильотом) за кордон, а також інші дії, направлені на переміщення предметів з приховуванням їх від митного контролю (наприклад, пред'явлення митної декларації із невказуванням у ній предметів, що підлягають декларуванню, пред'явлення митних та інших документів із внесеними до них завідомо неправдивими відомостями про кількість та характер переміщуваних вантажів і под.). Так, наприклад, громадянин К. 21.11.95 р., маючи намір незаконно перемістити фенілацетон (який є прекурсором) в особливо великому розмірі через митний кордон, при заповненні митної декларації дав вказівку Є., щоб та не вносила в декларацію хімічну речовину, тим самим завідомо не повідомив митному контролю про наявність даної речовини, а коли змушений був пред'явити її на вимогу митника, назвав речовину ядохімікатом для парників, хоча усвідомлював, що везе фенілацетон.²

З приводу готування та замаху на вчинення контрабанди існує спеціальне роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, у якому сказано про те, що створення умов для контрабанди (підшукання клієнтів, визначення шляхів переміщення предметів, надання їм іншого вигляду, підроблення документів чи залучення осіб з метою забезпечення безперешкодного переміщення предметів контрабанди, приготування відповідних знарядь і засобів тощо) потрібно розглядати як готування до цього злочину, а дії, пов'язані зі спробою незаконного переміщення предметів через митний кордон і не доведені до кінця з причин, що не залежали від волі винного, – як замах на його вчинення.³

Слід мати на увазі, що про готування або замах на контрабанду мова може йти лише в тих випадках, коли невдала спроба незаконного переміщення товарів та інших предметів через митний кордон супроводжувалась наявністю хоча б однієї з ознак контрабанди, перерахованих у статті 201 КК України, що охоплювалися умислом винних.

Велике практичне і теоретичне значення має правильне вирішення питання про момент визначення контрабанди *закінченим злочином*. В юридичній літературі з цього питання було висловлено дві протилежні, виключаючі одна одну точки зору. Так, І.А. Алексєєв, М.А. Єфимов та інші вчені стверджують, що контрабанда як закінчений злочин розглядається не лише тоді, коли винному вдалося провезти через митний кордон ті чи інші предмети, але і тоді, коли спроба контрабандного провозу була припинена митними органами або прикордонниками при проведенні огляду. Таким чином, вказані автори ототожнювали момент закінчення контрабанди з моментом здійснення митного огляду і виявлення у винних товарів, прихованих від митного чи прикордонного контролю, за наявності ознак, перерахованих в нормі про відповідальність за контрабанду.⁴

М.Б. Крупкін, поділяючи цю точку зору про момент закінчення контрабанди, обґрунтовує її таким чином. Він стверджує, що при виїзді з країни не можна вважати обов'язковою ознакою закінченої контрабанди момент перетину вантажем державного кордону, оскільки у цьому випадку необхідно визнати, що переміщені товари потрапили на територію іншої держави⁵, тобто за межі компетенції державних органів. Про кримінальну ж відповідальність за контрабанду мова може йти лише у тому випадку, коли дії, направлені на незаконне переміщення вантажів через кордон, були вчинені на території країни, а не за її межами. Значна група вчених притримувалася абсолютно іншої точки зору⁶, котра полягала у тому, що контрабанду слід вважати закінченою лише з моменту перетину вантажем державного (митного) кордону поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, незалежно від того, ввозиться він на територію держави або вивозиться з неї.

Законодавець дотримується позиції про те, що контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного незаконного переміщення предметів через митний кордон України.

Якщо предмети контрабанди виявлено під час огляду чи переогляду речей або ж особистого огляду, у тому числі й повторного, при виїзді за межі України, вчинене належить кваліфікувати як замах на контрабанду (з посиланням на ст. 15 КК України).

Незаконне переміщення на територію України предметів контрабанди, які виявлено під час митного контролю, утворює закінчений склад злочину⁷.

Однак таке законодавче вирішення даної проблеми не знімає усі проблемні питання, оскільки не можна ставити у нерівні умови перед законом осіб, які вчиняють незаконне переміщення товарів через митний кордон при в'їзді в країну і виїзді з неї. Також потрібно враховувати, що в контрабандній діяльності можуть бути стадії готування і замаху, при яких у суб'єкта можлива добровільна відмова від доведення злочину до кінця і перенесення моменту закінчення незаконного переміщення предметів через митний кордон при виїзді з України на стадії незакінченого замаху.

Спірним, на наш погляд, є міркування С.А. Гадейбоева, який говорить про те, що при контрабандному ввозі в Україну питання про закінчення цього злочину вирішується просто: контрабанда вважається закінченою з моменту перетинання митного кордону і ввозу контрабандних предметів, оскільки вони фактично переміщуються через державний кордон. Дещо інший підхід, вважає він, має бути при вивезенні предметів контрабанди з України, коли контрабандні дії, від початку до кінця, здійснюються на території України. Однак поняття “переміщення” тут наявне, хоча предмети контрабанди фізично ще не переміщені через митний кордон. Переміщення в розглянутому варіанті, на думку Н.І. Загородникова, потрібно розуміти як подолання трьох режимів, які встановлені державою в зонах прикордонного і митного контролю, а не як формальний момент фізичного переміщення через лінію державного кордону⁸. Окрім того, виявлення предметів контрабанди при митному огляді проходить при переміщенні заборонених предметів через кордон і його вже слід розглядати як закінчений злочин, а не як замах і готування до вчинення контрабанди (наприклад, виявлення предметів контрабанди при вивозі за межі України на прикордонних станціях, у портах, поблизу від контрольних-перепускних пунктів Прикордонних військ, до моменту пред’явлення цих предметів для митного огляду)⁹. Такої ж позиції дотримується А.М. Яковлев, який вважає, що при ввезенні товарів переміщення має місце при фактичному перетині митного кордону, а при вивезенні товарів – при поданні митної декларації¹⁰.

Вказане в ст. 201 КК України словосполучення “переміщення через митний кордон” дозволяє чітко вирішити важливе для правильної кваліфікації даного злочину питання про момент його закінчення, котре повинно вирішуватися диференційовано, у залежності від того, чи виразилося незаконне переміщення предметів контрабанди через митний кордон у їх ввезенні або, навпаки, вивезенні з митної території держави.

Правильне вирішення цього принципового питання, на нашу думку, можливе, якщо звернутися до такого тлумачення поняття “переміщення”, котре означає – перемістившись, зайняти інше місце. А оскільки в статті 201 КК України вказується на переміщення через митний кордон, тобто з однієї сторони кордону на іншу, перетинання вантажем лінії митного (державного) кордону є обов’язковою умовою для визнання контрабанди закінченим злочином.

Стосовно понять наземного, морського і повітряного державного кордону переміщення через нього вантажу означає, що цей вантаж був перенесений людиною або перевезений на залізничному, автомобільному, водному або повітряному транспорті через лінію кордону, яка визначає межі території України, або зовнішні межі її територіальних вод, або повітряний простір над територією держави, з приховуванням від митного контролю.

При незаконному ввезенні товарів та інших предметів через митний кордон момент перетину кордону співпадає з моментом приховування товарів від митного контролю. Тому момент перетину кордону за таких обставин повинен визнаватися моментом закінчення злочину.

Інша ситуація складається при контрабандному вивезенні предметів з приховуванням від митного контролю. Тут перетин лінії кордону здійснюється після митного контролю, оскільки митні пункти знаходяться на певній відстані від лінії кордону (зокрема при переміщенні товарів та інших предметів повітряним чи морським транспортом). А тому виявлення предметів контрабанди у цьому випадку під час митного огляду належить кваліфікувати як замах на контрабанду.

Порядок переміщення товарів та інших предметів, регулюється Наказом Державної митної служби України “Про затвердження порядку здійснення митного контролю за переміщенням через митний кордон України товарів та інших предметів з використанням морського, річкового й поромного видів транспорту”¹¹. Отже при вивезенні товарів спочатку здійснюється митний

контроль за переміщенням вантажем, а потім особа, що виїздить за кордон, переміщує його через лінію державного кордону. При ввезенні навпаки – спочатку здійснюється переміщення вантажу через лінію державного кордону, після чого митні органи здійснюють його огляд. Відповідно, з моменту митного огляду на території іноземної держави і до моменту фактичного переміщення предметів через лінію державного кордону проходить певний період, під час якого винний має можливість добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця, у зв'язку з чим кримінальна відповідальність виключається. Якщо його злочинні дії будуть припинені протягом цього часу іншими особами, вчинене може кваліфікуватися як замах на контрабанду. При цьому зовсім не потрібно, щоб одночасно з переміщенням предметів лінію кордону перетинали і самі злочинці.

На практиці виникає питання про **добровільну відмову** від вчинення контрабанди та на якій стадії даного злочину вона можлива. Згідно зі ст. 17 КК України добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця. Особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, коли фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину¹². Отже, добровільна відмова може мати місце тоді, коли особа усвідомлює відсутність перешкод для продовження злочинної діяльності, але самостійно і остаточне приходить до висновку про необхідність припинення злочину. Немало слідчих та суддів вважають, що видача предметів контрабанди у відповідь на пропозицію працівника митниці при особистому огляді не має нічого спільного з добровільною відмовою від вчинення контрабанди, крім зовнішніх ознак.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 Митного кодексу України останнім моментом, коли особа має можливість добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця, є фактичний початок її особистого огляду, перед яким службова особа митниці пред'явила їй письмове рішення начальника митниці чи особи, яка її заміщує, про проведення огляду, ознайомила з її правами та обов'язками та запропонувала добровільно видати приховані предмети. Адже саме на цій стадії вчинення злочину є ознаки закінченого замаху на контрабанду¹³.

Згідно з п. 15 Постанови пленуму Верховного Суду України від 26.02.99 р. № 2 “Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил” добровільна відмова від вчинення контрабанди можлива лише на стадії готування до незаконного переміщення предметів через митний кордон або незакінченого замаху на його вчинення, коли особа усвідомлює можливість доведення злочину до кінця, але з власної ініціативи відмовляється від цього.

Добровільною відмовою слід вважати, зокрема, таку поведінку особи, коли вона до фактичного незаконного переміщення предметів через митний кордон, усвідомлюючи відсутність перешкоди для цього, з власної волі відмовляється від доведення контрабанди до кінця¹⁴.

Від добровільної відмови слід відрізнити **дійове каєття** – діяльність особи після вчинення закінченого злочину або закінченого замаху, що не дав бажаного наслідку, яка також може бути спрямована на відвернення більш тяжких наслідків¹⁵.

На наш погляд, добровільною відмовою слід вважати і випадки, коли після заповнення декларації та опитування громадян на предмет наявності незадекларованих товарів, громадяни зізналися про їх наявність, пред'являючи їх зі схованих місць, і практично добровільно відмовляються від вчинення контрабанди.

На жаль, на практиці в багатьох випадках кримінальні справи порушувалися проти громадян, які фактично самі видали приховані предмети контрабанди, коли після заповнення декларації проводилось опитування на предмет наявності останніх. На підставі вищенаведеного

ми вважаємо, що було б доцільно вирішити дане питання в законодавчому порядку – визнати подібні факти добровільною відмовою, оскільки на практиці вони по різному трактуються.

¹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К.: Атіка, 2001. – 160 с.

² Архів Галицького районного суду міста Львова. 1997 рік. Справа № 1–69.

³ Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. – С. 2–5.

⁴ Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. “Юриспруденция” / Б.В. Здравомыслов, В.Ф. Караулов, А.В. Кладков и др.; отв. ред. Б.В. Здравомыслов. – М.: Юристъ, 1996. – С. 145.

⁵ Крупкин М.Б. Уголовная ответственность за посягательства на монополию внешней торговли СССР: Автореф. дис...к.ю.н.: 12.00.08 / Высшая школа МВД СССР. – М., 1971. – С. 12.

⁶ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Особенная часть / Под общей редакцией Генерального прокурора Российской Федерации, профессора Ю.И. Скуратова и Председателя Верховного Суда Российской Федерации В.М. Лебедева. – М.: ИНФРА М – НОРМА, 1996. – С. 204–205.

⁷ Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. – абз. 2–4 п. 13.

⁸ Советское уголовное право. Часть особенная: Учебник для юрид. ин-тов и фак. / Отв. ред. засл. деят. науки, проф. Н.И. Загородников – М.: Юрид. лит, 1973. – С. 107.

⁹ Гадойбоев С.А. Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения контрабанды наркотиков: Дис... к. ю. н.: 12.00.08. – К.: Украинская Академия внутренних дел, 1996. – С. 46.

¹⁰ Российское уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М.: Юристъ, 1997. – С. 206.

¹¹ Наказ Державної митної служби України від 23.01.2001 р. № 26 Про затвердження Порядку здійснення митного контролю за переміщенням через митний кордон України товарів та інших предметів з використанням морського, річкового й поромного видів транспорту. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 лютого 2001 р. за № 119/5310 (із змінами та доповненнями, внесеними наказами Державної митної служби України від 27.07.01 № 522; від 19.09.01 № 619) // Офіційний Вісник України, 2001 р., № 6, ст. 258.

¹² Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К.: Атіка, 2001. – 160 с.

¹³ Митний кодекс України від 12.12.91 р. № 1970–XII (із змінами та доповненнями внесеними законом України від 17.05.01 р. № 2415–III) // ВВР. – 1992. – № 16 (21.04.92), ст. 203. – Ч. 2 ст. 32.

¹⁴ Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. – П. 15.

¹⁵ Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 256.

*Іванюк Т.І.,
асистент кафедри кримінального права
та процесу ХІУП*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

П'ятого квітня 2001 року Верховною Радою України було прийнято новий Кримінальний кодекс України.

“Необхідність підготовки нового Кримінального кодексу України була обумовлена перш за все тим, що правова демократична держава не може нормально розвиватися без існування відповідної законодавчої бази. Такою законодавчою базою в боротьбі зі злочинністю перш за все виступає Кримінальний кодекс. Значне зростання злочинності у перші роки незалежної